G.A.PUGACHENKOVANING ILMIY IZLANISHLARI VA HAYOT FAOLIYATI

Karimova Saodat Ermamatovna
Yangiyer sh, 8-umumta'lim maktabi
Tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola O'rta Osiyo tarixiga doir XX asr boshida arxeologik-etnologik maktab yaratilishida katta hissa qo'shgan va maktab ochgan arxeolog olima faoliyatiga bag'ishlanadi. Ma'lumki, yurtimizning azim o'tmish tarixi boy madaniy merosga, ulkan arxeologik, etnologik moddiy va ma'naviy boylikka ega o'lkadir. Shu sababli G.A.Pugachenkova boshlagan ishlar tariximizning uzoq va jarangdor ochib bergan.

Kalit so'zlar: Arxeologiya, sana't, O'rta Osiyo, madaniyat, Baqrtiya, sharq me'morchiligi.

Markaziy Osiyo xalqlari moddiy – madaniyati tarixining keng qamrovli bilimdoni Galina Anatolevna Pugachenkovadir. Pugachenkova 1915 – yil 7 – fevralda Verniy shaxrida tavallud topgan. 1930 yil maktabni tugatgan keyin Galina Anatolevna Toshkentdagi O'rta Osiyo ishlab chiqarish institutining arxitektura bo'limiga "Arxitektor" mutaxassisligi bo'yicha o'qishga kiradi. G.A.Pugachenkova 1937 – yili o'qishni tugatgandan keyin o'sha O'rta Osiyo institutining arxitektura tarixi kafedrasi qoshidagi aspirantura bo'limiga o'qishga kiradi.

1941–yil olima o'zining tadqiqotlari natijasida arxitektura nomzodligi ilmiy darajasidagi dissertatsiya ishini ximoya qilgan. 1942–yildan 1960–yilgacha O'rta Osiyo Davlat Universitetining tarix fakulteti Arxeologiya kafedrasi dotsenti

lavozimida ishlagan. 1958–yildan 1960–yilgacha Xamza nomidagi San’atshunoslik institutining katta ilmiy xodimi lavozimida ishlagan. 1960–yildan e’tiboran Galina Pugachenkova Toshketdagi Xamza nomidagi San’atshunoslik Institutining san’at tarixi va arxitektura markazi mudiri lavozimida ishlagan.

20 – asrning 40 – yillaridan boshlab olima ayol xozirgi O‘zbekiston xududi, qolaversa Turkmaniston, Afg‘oniston va qo‘shni davlatlar xududida olib borgan arxeologik qazima ishlarida faol ishtirok eta boshlagan.

1946–1961 yillar Pugachenkova Janubiy Turkmaniston arxeologik kompleks ekspuditsiyasining 7– otryadi boshlig‘i bo‘lgan **[A.A.Xakimov: 11-12]**. Ekspeditsiya tadqiqotlari natijasida, o‘zi va jamoasi bilan topilgan Parfiya podsholigi va Qadimgi Baqtriya, Dalvarzintepa va Kampirtepa shaxarsozligining qurilish me’morchiligi masalalarida san’atshunoslik nuqtai nazarida asolangan bir qancha ma’lumotlar yig‘indisida o‘zining monografiyasini chiqardi.

1959–yili Pugachenkova o‘zining ko‘p yillik ilmiy tadqiqoti natijasida san’atshunoslik doktori ilmiy darajasini olish uchun “Janubiy Turkmaniston quldorlik va feodalizm davrida me’morchilik taraqiyoti” mavzusida dissertatsiya ishini ximoya qilgan. 1959 – yildan 1984 – yilgacha o‘zbek san’anshunoslik ekspeditsiyasining boshlig‘i va ilmiy tadqiqot raxbari xisoblangan. 1962 – yili professor unvonini olgan **[2]**. 1968 – yili O‘zbekiston Fanlar Akademiyasining muxbir – a’zosi bo‘lib saylangan. 1984 yilda O‘zbekiston Fanlar Akademiyasining *xaqiqiy* a’zosi etib saylangan *(akademik)*.

1959 – yili Galina Pugachenkovaning tashabbus va xarakatlari natijasida O‘zbekiston San’atshunoslik Ensiklopediyasi tashkil etilgan [www.fondforum.uz\\]**.** Bu xarakatlari bilan olima dunyo san’atshunoslar jamiyatiga xali fanga ma’lum bo‘lmagan san’at namunalarini, O‘zbekistonda madaniyatning chuqur tarixi va ildizlarini butun insoniyat uchun ochib berdi.

1983 – yildan O‘zbekistondagi tarix va san’atshunoslikka asoslangan bir qancha jurnallar muxarririyati a’zosi xisoblanadi.

1987 – yildan O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi Tarix institutida akademik maslaxatchi. Galina Anatolevna Pugachenkovoning ilmiy ishlari O‘rta Osiyo va unga yondosh o‘rta Sharq mamlakatlarining qadimiy va o‘rta asrlar badiiy va moddiy yodgorliklarini o‘rganishga bag‘ishlangan. O‘rta Osiyo va me’morchiligi va uning taraqqiyotining o‘ziga xos xususiyatlari hamda Sharq me’morchiligi rivojida tutgan o‘rni, Xolchayon, Dalvarzintepa kabi yodgorliklarni o‘rganish, Kushon san’atining kelib chiqishi, Baqtriya, Parfiyanig Gandxara san’atiga qo‘shgan xissalarini qadimgi san’at osori atiqalari (O‘rta Osiyo gliptikasi haykaltaroshligi va b.,) va minatyura

san’ati – xorijda saqlanayotgan O‘rta Osiyoga oid rasmlar va O‘zbekistonda mavjud rasmli qo‘lyozmalarni bezagan minatyuralardan O‘rta Osiyo minatyura maktabiga tegishlilarini tadqiq etgan. Galina Pugachenkovaning Markaziy Osiyoda xududida arxeologiya fani bo‘yicha “O‘zbekiston san’ati” o‘quv darsligi muallifi bo‘lib, oliy ta’lim markazlari uchun muxim manba bo‘lib xizmat qiladi. Qo‘l ostidagi mutaxassislar bilan birgalikda O‘zbekistondagi moddiy va ma’naviy yodgorliklar ro‘yxati tuzilgan bir qancha tomli kitob muallifi. G.Pugachenkova 60 yildan oshiqroq vaqt mobaynida O‘rta Osiyo badiiy madaniyat yodgorliklarini izlash bilan shug‘ullangan. 700 dan oshiqroq ilmiy maqola, monografiya va e’lonlar muallifi bo‘lib, ko‘plari ingliz, fransuz, nemis, italyan va boshqa tillarda nashr etilgan.

G.A.Pugachenkova O‘zbekiston Fanlar Akademiyasining akademigi, Sharq mamlakatlarining Xalqaro Arxitektura Akademiyasi akademigi, Tojikiston Fanlar Akademiyasining faxriy akademigi, Germaniya Arxeologiya institutining muxbir a’zosi, O‘rta va Yaqin Sharq Instituti muxbir a’zosi, 1976 – yili Strasburg (Fransiya) Universitetining faxriy doktori, 1999 – yili Bokudagi Sharq mamlakatlari xalqaro me’morchilik akademiyasi faxriy akademigi kabi eng katta unvonlar bilan ardoqlangandir **[A.A.Xakimov: 11-12]**.

1993 – yili O‘zbekiston Badiiy Akademiyasining akademigi bo‘lib saylangan. 2000 – yili unga O‘zbekiston Badiiy Akademiyasining oltin medali bilan mukofotlangan.

G.Pugachenkova faoliyati turli davlatlarning xukumatlari tomonidan samarali mexnatlari xisobga oligan xolda mukofotlar bilan taqdirlangan. 20 – asrning 80 – yillarida “qilgan mexnatlari uchun” medali bilan, “Xamza”(1966) davlat mukofoti, mustaqillik yillarida “Beruniy”(1992), “Do‘stlik”(1995), “Buyuk xizmatlari uchun” (2002) **[O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi:351-b.]** kabi ordenlar bilan xukumatimiz tomonidan O‘zbekistonda ilm – fanga qo‘shgan xissalari xolis xizmatlari yuksak baxolangan.

G.Pugachenkova – 1995 yil Fransiya xukumati tomonidan taqdirlangan va “Akademik palma” mukofotiga ega bo‘lgan yagona O‘zbekistonlik olimadir.

Galina Pugachenkovaning xayot yo‘li – bu O‘rta Sharq mamlakatlari xayotini o‘rganishga bag‘ishlangan umr yo‘lidir.

Galina Anatolevna Pugachenkova mashxur arxeolog Mixail Yevgenivich Massonning turmush o‘rtog‘idir.

Galina Anatolevna Pugachenkova 2007 yilning 18 fevral kuni Toshkentda vafot etgan. Olima Toshkentdagi Dombirabod mozoriga o‘zining turmush o‘rtog‘i, mashxur arxeolog, akademik Mixail Masson qabri yoniga ko‘milgan.

2010 – yil 16 – mart kuni Toshkentda Milliy san’at Markazida Galina Anatolevna Pugachenkova tavalludining 95 – yillik kechasi bo‘lib o‘tdi (1915-2007). Bu kecha “Galina Pugachenkova: san’at ununtmaydi” degan nom bilan o‘tqazildi. Shuningdek ushbu markazda mashhur olim Galina Pugachenkovaning “O‘zbekiston madaniyati va san’ati forumi” jamg‘armasi tomonidan chop etilgan “Ulug‘bek davri me’morchiligi” deb nomlangan kitobning taqdimot marosimi bo‘lib o‘tdi.

Mazkur jamoat tashkiloti tomonidan “ijod” rassomlar, san’atshunoslar va xalq ustalari uyushmasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan ushbu tadbirda taniqli olimlar, san’atshunoslar, rassomlar, pedagoglar, ijodkor yoshlar, jamoat tashkilotlari va mamlakatimizda faoliyat ko‘rsatayotgan diplomatik korpus vakillari ishtirok etdi.

Tadbirda Birinchi prezident Islom Karimov rahnamoligida ilm-fan, madaniyat san’at, ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar xalqimiz, ayniqsa, yoshlar manaviyatini yuksaltirish, ularni milliy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashga xizmat qilayotgani ta’kidlandi.

Bu masalalarni hal etishda jamoat tashkilotlari ham salmoqli hissa qo‘shmoqda. “O‘zbekiston madaniyati va san’ati forumi” jamg‘armasi faoliyatida ijtimoiy-gumanitar fanlarni qo‘llab-quvvatlash, olimlarning ilmiy ishlarini o‘rganish, chop etish va targ‘ib qilishga ko‘maklashish ustuvor yo‘nalish hisoblanadi. Poytaxtimizning 2200 yilligiga bag‘ishlangan “Toshkent - bir shahar tarixi” to‘plami, taniqli arxeolog Edvard Rtveladzening “Markaziy Osiyo sivilizatsiyasi, davlatlari, madaniyatlari” kitobi hamda boshqa ko‘plab nashrlarning chop etilishi va taqdimoti shular jumlasidandir.

G.Pugachenkovaning ilmiy merosida Amir Temur va Temuriylar davri me’morchiligi muhim o‘rin egallaydi. “Ulug‘bek davri me’morchiligi” nomli kitob akademik olimaning eng so‘nggi ilmiy ishlarini o‘z ichiga olgan. Hajman kichik, ammo mazmunan teran ushbu yangi kitob Mirzo Ulug‘bek zamonidagi O‘zbekiston me’morchiligi haqida aniq tasavvurga ega bo‘lish imkonini beradi.

Mazkur kitobni o‘qib, Galina Pugachenkovaning yuksak iste’dod sohibasi bo‘lgani, uning qadimiy davr haqida ta’sirchan, ifodali va oddiy tilda chiroyli hikoya qilish, murakkab ilmiy muammolar mazmun-mohiyatini chuqur anglash qobiliyatiga ega bo‘lganiga yana bir bor ishonch hosil qilish mumkin.

Kitob “Ulug‘bek davri me’morchiligi”, “Samarqand yodgorliklari haqida uch rivoyat”, “Shohizinda”, “Bibixonim me’moriy yodgorligi” kabi bo‘limlarni o‘z ichiga olgan.

Galina Pugachenkova qadimiy va o‘rta asrlardagi Markaziy Osiyo me’morchiligi, tasviriy va amaliy san’ati tarixining buyuk tadqiqotchisi sifatida butun

dunyoga mashhur. U yaratgan ilmiy ishlar 700 dan ortiq bo‘lib, ularning ko‘p qismi ingiliz, fransuz, nemis, italyan va boshqa tillarda chop etilgan. Davlatimiz rahbari farmonlariga muvofiq, olima istiqlol yillarida Vatanimizning yuksak mukofotlari – “Do‘stlik”, “Buyuk xizmatlari uchun” ordenlari bilan taqdirlangan. Galina Pugachenkova mexnatini butun dunyo tan olgan olimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. А.А.Хакимов.О Знание трудов Г.А.Пугаченковой и их роли в развитии исторического искусствоведения. // Ўзбекистонда ижтимоий фанлар.1995 й. № 5-6-7
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Galina_Pugachenkova
3. www.fondforum.uz\\ Галина Пугаченкова:искусство помнить.
4. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси.7-том. 2004.